

hans verk om den svenske hjältekonungen. Att han var mån om att den bild han förmedlade i sin bok skulle bygga på trovärdiga sagesmän och autentiska källor understryks av hans beredvillighet att stryka, omarbota och korrigera ända till slutet av sitt liv. Han dog bara tre år efter att 1775 års upplaga lämnat tryckeriet.

Vad som är ägnat att förvåna är Voltaires okritiska inställning till Carl XII. Med uppskattning och beundran skildrar han konungens liv och krigshandlingar. Även om bataljerna som de svenska arméerna hade att utkämpa under denna epok var led i ett utdraget försvarskrig mot fientliga allianser, kvarstår ändå frågan varför konungen så lättsinnigt vände ryggen åt det egna rikets inre förhållanden. För en enväldesmotståndare och förnuftsivrare som Voltaire borde detta faktum ha stämt till kritisk eftertanke. När det egna riket dignade under utskrivningar, skatter, missväxtår och pest ägnade sig dess härskare åt halsstarriga kampanjer i syfte att kväsa de makter som vågat locka fram lejonet ur dess kula. Och när arméen gått förlorad vid Poltava skyndade han inte hem för att reparera utan begav sig till Höga Porten för att samman med en tänkbar allierad makt hetsa till nya härfärder mot tsar Peter. Varför blundade den klarsynte Voltaire inför sådan envishet och vanskötsel av inhemska värv? Svaret står möjligen att finna i det förhållandet att berättelserna om konungens personliga mod och dater tillsammans med uppgifter om den anspråkslöshet som spritt sig om hans livsföring skapade en myt redan i hans livstid. Det spartanska idealet och den osjälviska risktagandet bildade kontrast till den outrerade vällevnad som europeiska furstehus i övrigt ägnade tid och indrivna skattemedel åt. I så måtto kunde Voltaire bortse från den svenske konungens enväldeslater och politiska ansvarslöshet. Upplysningsmannen och samhällskritikern fick träda tillbaka för den hänförde återberättaren av en sann hjältesaga.

I sista och åttonde boken, när Voltaire summerar, blottas likväl i den heroiska karaktär han skapat en reva där kyla och distans tränger fram: »Han är kanske den enda av alla människor och hittills den ende av

alla kungar som har levat utan svaghet, han förde hjältares alla dygder till en överdrift, där de är lika farliga som motsatta laster. Hans fasthet, som blev envishet, orsakade hans olycka i Ukraina och höll honom kvar i Turkiet i fem år; hans frikostighet, som urartade till slöseri, ruinerade Sverige; hans mod drivet ända till oförvägenhet orsakade hans död; hans rättvisa övergick ibland till grymhet, och bibehållandet av hans personliga makt under hans sista år gränsade till tyranni. Hans stora egenskaper, av vilka en enda skulle ha kunnat göra en annan furste odödlig, blev hans rikets olycka.»

Voltaires prosa är rak och direkt. Han berättar utan vidlyftiga retoriska utsirningar och pråligheter. Filosofens personliga idiom utmärks av en beundransvärd skärpa och spänst, kvaliteter vilka förtjänstfullt lyfts fram i Gunnar von Proschwitz översättning. Inledning och kommentarer i anslutning till varje bok gör läsningen till en berikande erfarenhet. Både för Voltaire och dennes svenske översättare har nämligen stått klart, att historieskrivningen samtidigt både kan hylla en omutlig vetenskaps sanningskrav och vinnlägga sig om att vara Clio till behag.

Olof Hägerstrand

Filosofi, pedagogik, teologi

Mirjam de Baar, Machteld Löwensteyn, Marit Monteiro & A. Agnes Sneller, eds., *Choosing the better part: Anna Maria van Schurman (1607-1678)*. International archives of the history of ideas, 146. Dordrecht: Kluwer, 1996. xi + 181 p. Price 180 Dfl. bound. ISBN 0-7923-3799-9.

This book presents the reader with a seventeenth century woman of wide social, intellectual and religious knowledge and experience, Anna van Schurman and her struggle to reach cultural emancipation.

The description of Anna van Schurman's development is well organised, except for the first chapter, which is devoted to "a historical survey of her reception since the seventeenth century (Mirjam de Baar and Bri-

ta Rang); this chapter would have been better placed at the end. Brita Rang, in the second chapter and Caroline van Eck, in the third chapter, sketch Anna van Schurman's struggle to win intellectual recognition and describe her role in the world of culture and knowledge of the seventeenth century. These chapters also discuss her feminism. As a woman involved in culture she was also practising different arts like painting or drawing. Katlijne Van der Stighelen presents in an article entitled "Et ses artistes mains" Anna van Schurman's various artistic works and points out that she was one of the first to use pastels but also tried to improve established techniques. She could express herself best through poetry; Pieta van Beek analyses her poems and more particularly her poem on Utrecht; in this poem Utrecht is related with the city of her family, and Cologn considered as her adopted city; Protestant Utrecht symbolises then religious feeling in contrast to Catholic Cologn, which symbolises the city of flesh and food. Mirjam de Baar considers Anna van Schurman's biography: "Eukleria" as a real philosophical and theological treatise which traces her spiritual and religious evolution, while Angela Roothaan emphasises her conception of philosophy as part of Christian thought. Therefore her decision to join Labadie's religious community discussed by Erica Scheenstra is understandable in that Anna van Schurman did not perceive any contradiction between religion, science and philosophy. Agnes Sneller discusses many precepts of the period, especially concerning the social value of women. The biblical conception of woman extracted from Adam's rib was prevalent and used in forcing women to accept the roles of homemaker and childraiser. Nevertheless, some male authors did defend women's rights to something more. Agnes Sneller describes Anna van Schurman as significant for the society of her time.

This book poses the important question of whether Anna van Schurman should be considered as an exceptional human being who, as such, could not be a reference point and model in matters of women's education, or as the one who paved the way

to improve the intellectual opportunities and conditions for women; Anna van Schurman herself regarded the latter as the correct answer.

Francoise Monnoyeur

Zygmunt Bauman, *Skärvor och fragment. Essäer i postmodern moral*. Övers. Sven-Erik Torhell. Göteborg: Daidalos, 1997. 367 s. ISBN 91-7173-096-6.

»Modernitet» kan bestämmas som frigörelse från utanförmänskliga etiska referenser, ett bejakande av rationalism och vetenskaplig framstegstro, ett ersättande av metafysik med fysik. Som historisk epok inträdde detta skede i västerländskt medvetande samtidigt med reformationen och den vetenskapliga revolutionens första framflytande. »Postmodernitet» betecknar ett senare inträdande tillstånd av desorientering och fragmentarisering i förståelsen av vad som kan anges som mänskliga mål. De stora berättelsernas tid har under sent 1900-tal sagts vara förbi, Gud är suspenderad och Förnuftet på avskrivning. En universell ordning med allmänt godtagna hierarkier har upplösts. En trött sol sprider en glämgig dager över postmodernitetens idélandskap. Några fasta konturer att orientera efter tycks inte erbjudas.

I snålt höstljus utan värme tilldrager sig den polsk-brittiske sociologen och filosofen Zygmunt Baumans essäer i boken *Skärvor och fragment*. Det som trosvisa andar kallat »det moderna projektet» har strandat. Löftena om en bättre morgondag har skingrats. Filosofernas föreställningar om upprättandet av en universell etik som garanti för mellanmänsklig och internationell samfärdsel har förflyktigats. Borde inte ansvarskännande individer blåsa alarm inför den vargavinter som stundar?

Bauman ser ingen anledning till upprördhet i denna förskingring av en sedan länge etablerad ordning. Tvärtom innebär den nya situationen att verklig moral kan växa fram – »moral» då uppfattat som ett begrepp i motsats till »etik». Etiken stod för en officiell, uttalad, anbefalld och nedteck-